

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság:

Bánáti István
Bolvári Csaba
Knipl István
Wicker Erika

A kötet szerkesztője:
KNIPL ISTVÁN

Tördelés, tipográfia:
Knipl István

Nyomdai előkészítés:
Kis László

Borítóterv:
Wicker Erika, Zalatnai Pál, Takácsné Stalter Judit

ISBN 978-963-12-6821-8

Kiadja Császártöltés Község Önkormányzata
Felelős kiadó: Takácsné Stalter Judit polgármester

Borító:
Előlap: Ünnepi felvonulás a 20. század elején
Hátlap: Bajai utca a 20. század elején

CSÁSZÁRTÖLTÉS 2.

CSÁSZÁRTÖLTÉS 2.

CSÁSZÁRTÖLTÉS TÖRTÉNETE
1918 ÉS 1948 KÖZÖTT

Császártöltés
2016

TARTALOM

Köszöntő (<i>Takácsné Stalter Judit</i>)	7
Császártöltés község történeti adattára 1918 – 1948 (<i>Bolvári Csaba – Knipl István</i>)	9
Közéleti személyiségek császártöltésen 1918 – 1948 (<i>Bolvári Csaba</i>)	110
A Volksbund helyi csoportja és SS-toborzások Császártöltésen (<i>Knipl István</i>)	124
Kényszermunka, azaz a Málenkij robot (<i>Knipl István</i>)	142
Császártöltésiek oroszországi fogságban (<i>Bolvári Csaba</i>)	150
Kollektív bűnösség és büntetés (<i>Knipl István</i>)	163
A kitelepítésben érintett császártöltési lakosok (<i>Bolvári Csaba</i>)	176
Mozaikok	217
Községünkről írták – 1860-ban: Császártöltés Pest-Solt megye település-statisztikai leírásában (<i>Wicker Erika</i>)	218
Községünkről írták – 1864 – 1865-ben: Császártöltés Pesty Frigyes helynévtárában (<i>Wicker Erika</i>)	227
Községünkről írták – 1877-ben: Császártöltés Galgóczy Károly monográfiájában (<i>Wicker Erika</i>)	238
Községünkről írták – 1910-ben: Császártöltés „a Borovszky”-ban (<i>Wicker Erika</i>)	242
Községünkről írták – 1930-ban: Császártöltés Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye általános ismertetőjében és címtárában (<i>Wicker Erika</i>)	245
A vörös terror császártöltési származású áldozata (<i>Bolvári Csaba</i>)	251
Egy meg nem épült vasútvonal története (<i>Knipl István</i>)	256
Leventeegyesület császártöltésen (<i>Knipl István</i>)	259
Adalékok a tűzoltóság történetéhez (<i>Knipl István</i>)	262
A kötet szerzői	267
Képek	269
Jegyzet	289

Knipl István

KÉNYSZERMUNKA, AZAZ A MÁLENKIJ ROBOT

A háború végén a szovjet csapatok bevonulásával nem a béke köszöntött be településünkön, hanem sokak számára a megaláztatás, otthonukból való elhurcolás, kényszermunka időszaka következett. A „német munkaerő” szovjetunióbeli jóvátételi közmunkára hurcolásának alapja az Állami Védelmi Bizottság 1944. december 16-i 7161. sz. határozata volt. A határozat az alábbiakat mondta ki:

- „1. A Szovjetunióba történő munkára irányítás céljából mozgósítani és internálni kell Románia, Jugoszlávia, Magyarország, Bulgária és Csehszlovákia Vörös Hadsereg által felszabadított területén tartózkodó valamennyi munkaképes német – a 17 és 45 év közötti férfiakat és a 18 és 30 év közötti nőket. Le kell rögzíteni, hogy a mozgósítás mind a német és a magyar állampolgárságú [...] németekre vonatkozik.
2. A mozgósítás irányítását a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága (Berija elvtárs) végezze. [...]
3. [...] Utasítani kell Malinovszkij és Tolbuhin elvtársat Magyarország esetében [...], hogy a városparancsnokokon keresztül e határozat első pontjának megfelelően kihirdessék a frontparancsnokság nevében a németek internálása érdekében szükséges rendelkezéseket, valamint a szovjet Belügyi Népbiztosság megbízottaival közösen biztosítsák a mobilizálendő németek gyűjtőhelyeken történő megjelenése érdekében szükséges intézkedések megtételét.
4. Engedélyezni kell az elszállítandó németek számára, hogy magukkal vihessenek meleg ruházatot, tartalék fehérműt, ágyneműt, edényeket személyes használatra, és élelmiszert, összesen 200 kg súlyig fejenként.
5. Meg kell bízni Hruljov elvtársat, a Vörös Hadsereg hadtápfőnökét és Kovaljov elvtársat, hogy biztosítsák az internáltak szállításához a vasúti szerelvényeket és gépkocsikat, valamint étkeztetésüket út közben.
6. Valamennyi németet a Donyeci-szénmedence szénbányászatának és a Dél vaskohászatának helyreállítási munkálataira kell irányítani. A munkahelyekre érkező németekből 1000 főből álló munkás zászlóaljkat alakítsanak ki.
7. Az internáltak munkahelyükön történő fogadásának megszervezését, elhelyezésüket, ételmezésüket, valamint az érkező németek valamennyi egyéb létfeltételének biztosítását és a munkájuk megszervezését a Szénbányászati, valamint a Vaskohászati Népbiztosság végezze. [...]

10. A németek begyűjtését és internálását 1944 decemberében és 1945 januárjában kell lebonyolítani és a munkaterületre való kiszállítást 1945. február 15-ig be kell fejezni.”¹¹⁷

A határozat végrehajtásának előkészítéseként az NKVD (Berija) elrendelte 1944. november 24-i 001411. parancsában a német nemzetiségűek számbavételét. A beszámolót a munka elvégzéséről 1944. december 15-én adták át Sztálinnak.¹¹⁸ A Magyarországot megszálló 2. és 3. Ukrán Front parancsnoksága a fentebbi határozatnak megfelelően 1944. december 22-én kiadta a hírhedté vált 0060-as végrehajtási parancsot. Ezek alapján intézkedési tervet készítettek az 1899 és 1927 között született férfiak és az 1914 és 1926 között született nők internálására. A tervek szerint az internálásra 1945. január 1. és 10. között került volna sor. Valójában két szakaszban, 1944. december 28. és 1945. január 15. között zajlott.¹¹⁹

A 0060-as parancs értelmében az összes német származású személy (férfiak 17–45, nők 18–30 év között) köteles volt jelentkezni a „közvetlen mögöttes területeken végzendő közmunkára”. A mozgósítás a magyar hatóságok feladata volt, ahogy a listákon szereplők összegyűjtése is. Ha nem voltak helyi rendfenntartók, az összegyűjtést a szovjet alakulatok végezték. A névsorok összeállításánál a személyek származása volt a legfontosabb szempont, amennyiben nem sikerült kiállítani a megfelelő számú kontingenst, más nemzetiségek tagjai, elmagyarosodott svábok, illetve magyarok is könnyen a listákra kerülhettek.¹²⁰ Az elhurcolt polgári személyek a GUPVI (Glávnoje Upravlenyje Vojennoplennih i Internyirovannih), azaz a Hadifogoly- és Internáltügyi Főparancsnokság által felügyelt táborokba kerültek.¹²¹ Az emberek ezen elhurcolását a „mögöttes területekre” hívjuk „málenkijrobot”-nak, vagy más néven „Verschleppung”-nak (elhurcolásnak). Erdei Ferenc 1945. január 5-én kelt rendelete alapján mentesíteni kellett a munkaszolgálat alól azokat, akik nem német nemzetiségűek, nem német anyanyelvűek, nem voltak tagjai a Volksbundnak; azokat, akik náciellenes, hazafias vagy baloldali mozgalmakban vettek részt, akik tevékenységükkel bebizonyították magyarságukat, vagy akik német nevűek, de zsidók voltak.¹²²

„Október 30-án, akkor jöttek be az első oroszok. Tehát emlékszem rá, amikor a községben két lovas kocsival jöttek Jánoshalmáról a földúton, ott jöttek végig, és mi ott

¹¹⁷ Idézi BOGNÁR Zalán 2009 35–36.

¹¹⁸ BOGNÁR Zalán 2009 36.

¹¹⁹ BOGNÁR Zalán 2009 39.

¹²⁰ T. MOLNÁR Gizella 1997 33.

¹²¹ BOGNÁR Zalán 2009 56.

¹²² ZIELBAUER György 1989 35.

laktunk akkor, a főutcán. Emlékszem az asszonyok, akkor vittek virágot a temetőbe, mert Mindenszentek napja volt, és akkor a kocsikról ugráltak le az oroszok, és elkapták az asszonyoktól a virágot, mert azt hitték, hogy őnékik szánták a virágot, pedig eszükben sem volt, hanem fordítva, a temetőbe voltak szánva a halottaknak. Na, és így kezdődött Császártöltésen az elfoglalás.”¹²³A faluban karácsony és újév (december 28–29.) közt megjelent egy hirdetés, amely tájékoztatta a lakosokat a munkaszolgálatról. Ennek értelmében a 25–35 éves nőknek és a 18–45 éves férfiaknak kellett jelentkezniük romeltakarításra. A felhívás ekkor nem keltett félelmet a falu lakosaiban, mivel néhányan korábban már voltak a Kalocsa melletti Csornán lóteret építeni, s innen a munka elvégzése után hazaengedték őket. „Elvittek bennünket ilyen kisebb munkára, Csornára, ott voltunk kétszer két-három napig. Elfogyott a kaja, akkor hazajöttünk, utána megint mentünk.”¹²⁴

Császártöltésről ekkor mintegy 380–400 férfit, és 10–15 nőt hurcoltak el. A munkára kötelezettek kocsikkal vitték Kiskőrösre, ahonnan már fegyveres kísérettel vonultak gyalogosan Kiskunhalasra. „Halasra értünk egy jéghideg laktanyába. Annyiunkat hajtottak be egy szobába, hogy csak állni tudtunk. Mire úgy éreztük, hogy a saját testünk által kicsit befűtöttük a helységet, már nem fáztunk, addigra áttereltek egy másik szobába. Ez így ment, nem tudom, hát ilyenre nem lehet úgy emlékezni, de egy pár napig ment ez így.”¹²⁵ Itt sor került a bevagonírozásra. Kiskunhalasról Lakner Tamásnak sikerült megszöknie, s a faluba hazaérve tájékoztatta az otthonmaradtakat az elhurcoltak sorsáról. A bevagonírozás után hetekig tartó gyötrelmes utazás következett, amelyre egy egykori résztvevő így emlékezik: „Marhavagonokba pakoltak be, kb. 60–70-en voltunk. A vagon el volt félbe rekesztve, de így sem tudtunk rendesen a priccse fekvődni. 21 napot utaztunk a legnagyobb télben, legtöbbször fűtés nélkül. 30x30-as lyuk volt kivágván a vagon alján, az volt a WC. Kifaragtunk egy nyílást, azon kibújt a Walter Menyi és a Várhegyi Tamás bácsi. A fegyveres erők nem vették észre őket, így sikerült a szomszédos sínparra átszaladniuk. Másoknak nem volt ilyen szerencsájük. Lentner András megmozgatta az ablakot, erre a katonák géppisztollyal lelőtték. Ő volt a »málenkij-robot« első császártöltési áldozata.” Oroszországban „Rettenetes hideg volt, ahogy a vonat, jó hosszú szerelvény volt, legtöbbször, amikor emelkedő volt, két mozdony, az egyik toltá vagy a másik húzta, vagy fordítva, tehát egy hosszú szerelvény volt. Amikor a vonat rágurult a pontonhídra, azt figyeltem mindig, hogy mi lesz ennek a vége. Én valahogy mindig úgy voltam vele, hogy ez egy szándékos valami, hogy így pusztuljunk el mind, mert annyira lesüllyedt ez a pontonhíd, hogy szinte befolyt a vagonba a víz, tehát a vonat kerekei elmerültek. Én ezt nem láttam, de annyira le volt

¹²³ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹²⁴ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹²⁵ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

süllyedve a vízbe, hogy az ember azt hitte, hogy itt nem lehet átjutni, kizárt, hogy ez a híd le ne szakadjon a nagy szerelvénytől, és átértünk.”¹²⁶

Az elhurcoltakat Krivoj Rognál kivagonírozták, s innen útjuk a már előre bekerített lágerbe vezetett. A láger egy nagy emeletes épület volt, amelyről több ajtó és ablak is hiányzott. Ezeket és a bútorokat fűrészelt fából pótolták, a láger körül drótkerítés húzódott, a tábort szigorúan őrizték. A megérkezést követően megtörtént az emberek munkára való beosztása.

A nagy többség bányában dolgozott, embertelen körülmények között, mivel a kisméretű (gyakran csak 60x60 cm) tárnákban gyakran hason csúszva kellett a vékony, de jó fűtőértékű szenet fejteniük. *„Lementünk a bányába, volt egy lapátom és azzal hánytam a szenet lefelé a vagonba, csillébe. Aztán mikor tele volt, akkor eltolták, aztán jött a másik csille, akkor megint csináltuk.”¹²⁷ „Bementünk, végig ott a szénfal, láttuk, hogy csillogott, kövek voltak pakolva, ott kellett felmászni. Hát akkor már úgy éreztem, hogy itt már levegő sincs. Itt el kell pusztulni. Akkor már izzadtunk, elég volt az, hogy bebújtunk, akkor már izzadtunk, meg remegtünk is, meg minden. Mi lesz itt velünk? Akkor a csákányt vittük magunkkal, és jött az orosz, azt mondta, hogy sorba feküdjünk le és kezdjünk el kapirgálni, itt le kellett oldalt feküdni. Így sehogy se állt kézre ez a játékszer.”¹²⁸ A bányákban az internáltak közül munkavezetőket jelöltek ki, feladatuk a munka felügyelte volt. „[...] Munkavezetők voltak. Több kaját is kaptak, hogy erősebbek legyenek, hogy agyon tudjanak ütni bennünket.”¹²⁹ A munkavezetők sok esetben brutálisan jártak el. *„Akit bírtak, azt ütötték.[...] Összevesztem a munkavezetőmmel, [...] nem bírtunk el egy vagon, akkor ütött bennünket. Akkor az anyád erre-arra, gondoltam, nekem is van két kezem, én is fiatal voltam, és akkor megagyabugyáltam. Mikor bementünk a lágerba, azt mondta, K. te ne gyere enni, te nem kapsz kenyeret. Mondtam, az oroszok nem vonják meg a kenyeret, akkor te megoonod. Odaültem az asztal szélére. Elkezdték osztani a kenyeret, én kaptam az elsőt, mert ott voltam a szélén, és akkor mindjárt elkezdtem enni, ha elveszik, akkor nem az egészet veszik el. Erre a német (munkavezető), hú, hát K nem érti, hogy nem kap kenyeret? Én dolgoztam, mondtam. Ha nem jól fogok dolgozni, akkor elvonhatod, de míg én dolgozni járok, addig nincs jogod elvenni.”¹³⁰**

Valamennyivel könnyebb sorsa volt az asszonyoknak, akik többsége szenet válogatott, vagy a csilléket tolt. A „legszerencsésebbek” azok a nők voltak, akiket konyhai munkára vagy a helyi kolhozba vezényeltek munkára.

¹²⁶ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹²⁷ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹²⁸ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹²⁹ Az interjút készítette: Knipl István 2002

¹³⁰ Az interjút készítette: Knipl István 2002

A táborban az ellátás, a visszaemlékezések szerint, borzalmas volt, legtöbbször csalán-, káposzta- vagy répalevest kaptak fekete kenyérral. „Naponta az a káposztaleves... Vitamindús ételek voltak: csalán, káposzta, répa. Attól függ, hogy milyen szezon volt éppen.”¹³¹ Az egyhangú és elégtelen étkezéseket néha kása és hal javította. Az étkezések minőségét, mennyiségét jól szemlélteti az alábbi visszaemlékezés: „nem volt az messze 2 – 300 méter a raktár ahova mentünk, 22 kilót, és ez hántolt búza volt, mértek ki. Na, most én akkor nem tudtam, hogy reggelire vagy bányászoknak, vagy kinek, de később megtudtam, hogy az egész lágernak, kétezer embernek 22kilót! Nem akarok hazudni, de 3 vagy 5 kiló valamilyen zsiradék, az volt az ízesítője ennek.”¹³² Voltak olyanok, akik öt évig ott voltak, és egyszer sem tudtak jóllakni, még répából sem.”¹³³ Az idő haladtával egyeseknek lehetőségük nyílt arra, hogy a helyi lakosoknak eladjanak egy kis szentet, s annak az árából a piacon élelmiszert szerezzenek be.

A tábor állapota és a borzalmas ellátás mellett az orosz tél is megkeserítette az emberek életét. „Az oroszok mondták, volt olyan, hogy azt mondták 42 fok volt.”¹³⁴ „Olyan hideg volt, mindegy volt végülis, hogy mennyi fok volt az. Hogy érzékeltessem, nagyon sokszor előfordult, ami még hidegebbé tette az egészséget, a rettenetes szél. Az ember, ha ment vagy jött a munkába, sokszor volt, hogy nem tudtunk lélegezni az orrunkon keresztül, mert összefagyott. Tehát az volt a lélegzés, hogy teleszívtuk magunkat, 10 – 15 lépést ameddig bírta tüdővel az ember. [...] Mikor kezdtünk felmelegedni egy kicsit, nézem a Simont, olyan deres az arca, mint ősszel, kora télen a növények. Nézem ezt a Simont, hirtelen nem jutott eszembe, hogy miért, egyszer mondom neki: »Te Simon neked milyen az arcod?« Azt mondja: »Miért milyen volna?« Odanyúlt, olyan kemény volt, meg volt fagyva az arca.”¹³⁵

A lágerből szökni nem nagyon lehetett, és nem is volt érdemes, mivel a szökevény csak a következő lágerig juthatott volna el, ha pedig elfogták, akkor „karcalba” zárták. A szemtanú emlékezete szerint: „10 napig voltak a karcalban, az egy börtön, az egyik bunkerépület alatt volt egy ilyen pince, és ők karcalnak mondták azt a büntetőt. Az egyik mesélte másnap, akkor már bátrabbak voltak, mesélte, hogy hazaszöktek és elkapták őket, akkor ingre, gatyára és hárman voltak lent. Ez ilyen tavasz felé volt, elég hideg volt. És úgy tartották magukat, mert lefeküdni nem lehetett, olyan hideg volt, hol egymásnak fordulva háttal voltak egymásnak, hol előlről, és akkor így melegítették egymást. 100g kenyeret meg egy deci vizet kaptak, egy »sztakán« víz, annak mondták. [...] És akkor a hajósiaknak, több nő volt a konyhán, ezek segítettek, úgy az ötödik nap után, akkor már tudták pótolni éjjel, mindig vittek kaját nekik.

¹³¹ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹³² Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹³³ Az interjút készítette: Knippl István 2002

¹³⁴ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹³⁵ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

Úgyhogy valahogy kibírták azt a tíz napot ebben a hidegben. Utolsó nap, mikor délelőtt kihozták őket, kaptak ruhát, kivitték őket a temetőbe és egy gödröt ásattak velük és utána, mikor kész volt a gödör, akkor elfordították őket a gödörtől és rátették a puskát a vállára és ellőtt mellette. És akkor mutatta, hogy feküdjön bele a gödörbe, és akkor úgy mind a háromra ráijesztett, két ilyen fiatal Sztálin-gyerek volt, azok voltak az örök. Mind a hármat befektették a gödörbe, mind a három mellett ellőtt, és be a gödörbe, és akkor elkezdtek ezek az örök betakarni őket. A fejükre nem nagyon dobáltak, de a hátuknál be volt szépen takarva, elsimítva és akkor rájuk kérdezett az egyik, hogy szöknek-e még egyszer? Hát beszélni nem tudtak, de a Tóni bácsinak még annyi ereje volt, hogy csak a fejét rázta, hogy már nem szöknek. A kezükkel kihúzták őket, a gödröt hagyták és akkor behozták őket a lágerba...”.¹³⁶

A kegyetlen munka, a rossz ellátás, és a járványok (tífusz) miatt május 25-ig 25 császártöltési lakos halt meg. Amilyen kegyetlenül bántak az élőkkel, éppolyan módon bántak a holtakkal is. A temetésekre csoportosan került sor. „Mint egy kutyát úgy kellett ledobni, sírt ásni, ez egy igen köves talaj volt. Végülis ásni nemigen lehetett. Nyáron még csak valahogy kikaparták, csináltak egy akkora gödröt, annyi föld lett végülis, hogy be lehessen takarni. De télen, egy kemény tél volt, elég sokan haltak meg akkor is, hát bizony a föld olyan fagyos volt, egyébként is nehezen megy ásni, fagyos is volt a föld, hát elkaparták a szerencsétlen emberek a havat és befektették őket és hóval takarták be. Mikor jött az olvadás két nap alatt elolvadt az a másfél méteres vagy kétméteres sok hó és hát az emberek ott feküdtek szabadon, tehát betakaratlanul. Az egész lágerban minden mozgatható embert kivettek gödröket ásni. Na, most ez egy nagyon szomorú eset volt, mert látni lehetett, hogy mondjam, ugye 6–10 ember, ezek mindig egy gödörbe kerültek. [...] Ezt olyan nehéz elmondani, de egy nagyon siralmas látvány volt, ezzel azt akartam érzékeltetni, hogy mi ott egyáltalán minek számítottunk. Itt állítom, hogy egy kutyát becsületesebben temetnek el, mint ahogy az embereket. De akkor viszont már olyan kevesen haltak meg, a töltésiek 95%-a itt fekszik. (Itt fekszik igen).”¹³⁷ „A halottakat a hullakamrába vitték. Amikor összegyűlt 8–10 hulla, akkor volt a temetés. Legtöbben már oszlásnak indultak, ezért klórmeszet öntöttek rájuk. Kocsival vitték ki a halottakat a temetkezési helyre. Télen kikaparták a havat, s betakarták a halottakat. Tavasszal, amikor elolvadt a hó, a hullák a földön heverték. Ekkor temették csak el őket. A karok és a lábak már összecserélődtek.”¹³⁸ A lágerben összesen 72 császártöltési lakos lelte halálát, s lelt végső nyughelyet.

Az elhurcoltakról hozzátartozóik nem tudtak semmit, a kapcsolat felvételére, a magyar kormány többszöri kérése után, csak 1947-ben került először sor, s ekkor is a levelekben csak jót lehetett írni. Egy családfő halálát

¹³⁶ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹³⁷ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹³⁸ KNIPL István 2002. 39.

például úgy közölte az életben maradt fia az otthoni rokonokkal, hogy „apám találkozott édesanyámmal”,¹³⁹ s ebből mindenki megértette a szomorú hírt, mivel az édesanya már évekkorábban meghalt. Az első megbízható információkat a falu lakosai az először hazatértektől kapták. „[...] Az visszajött 3 évre vagy 4 évre rá, és az hozta a hírt, hogy ez is, az is, a másik is meghalt. Olyan gyász volt akkor a faluban, hogy mondta, ez is meghalt, az is meghalt.”¹⁴⁰

A császártöltésiek nagy többsége 1947–1948 során tért haza, az ezekben az években szabadon bocsátott 184 000 honfitársukkal együtt. Hazaérkezésükkor Debrecenben orvosi vizsgálaton estek át, majd ideiglenes iratokat kapva hazatérhettek. „Elterveztük, ha a faluba érünk, akkor egy nótával megyünk be a faluba és ellenkező lett [...]. Nem tudott senki se nótát mondani.” „Egy zenekar fogadott bennünket, díszkapuval a faluszélén és díszkapu volt itt a templomnál is. Az emeletes háznál állították meg a teherautót, meg az autóbust, a zenekar elkezdett játszani, de hát, ahogy mondja, sírt mindenki.”¹⁴¹

Ám a hazatérés a legtöbbször esetében csak újabb bajt és félelmet hozott, mivel már zajlott a német lakosság kitelepítése az országból. „A könnyek potyogtak! Mikor a legtöbbje tudta azt, hogy se hazája, se szülője, se pincéje, semmije nincs, akkor már nem a nóta volt az eszünkben, hanem a könnyek. Úgy is volt. Kiszálltunk, hát merre, hol lakunk? Nem a feleségemtől, hanem másoktól tudtam meg, hogy hol laknak. Hát erre megyünk ki a »Hosszú sor«-ból, itt lakunk, egy szoba, egy konyhában három család. És akkor ez volt a nagy öröm, haza.”¹⁴²

¹³⁹ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹⁴⁰ Az interjút készítette: Knip István, Arnold Erzsébet 2002

¹⁴¹ Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm, készítette Angeli Mátyás 1992.

¹⁴² Valahol Oroszországban

IRODALOM

BOGNÁR Zalán

2009 Malenkij robot, avagy a polgári lakosság tömeges elhurcolása, Magyarországról Szovjetunióbeli kényszermunkára 1944/45-ben, különös tekintettel a németként deportáltakra. In: Bognár Zalán (szerk.) Malenkij robot. Pécs pp. 13–72.

KNIPL István

2002 Nemzetiségi mozgalom és megtorlás. In: Arnold Erzsébet – Knipl István (szerk.) Fejezetek Császártöltés történetéből és néprajzából. Császártöltés

T. MOLNÁR Gizella:

1997A kő marad (be- és kitelepítések Hajóson). Kalocsa

ZIELBAUER György:

1989Adatok és tények a magyarországi némettség történetéből (1945–1949).

Budapest